

HUSZ ÉV A MAGYAR POSTA TÖRTÉNETÉBŐL 1622—42-IG.

Irtta MIAVE CZ LÁSZLÓ,

magy. királyi posta-táv. főtiszt.

(Első közlemény.)

Az elmúlt télen, a kereskedelmi minisztérium által az ezredéves kiállítás postapavillonja részére a magyarországi posták történetére vonatkozó becesebb okiratok felkutatásával bizatván meg: kutatásaim közben az Országos Levéltárban *Bornemisza István* pozsonyi postaprefektus és magyarországi főpostamester működéséről sok érdekes, irodalmunkban eddig ismeretlen adatot találtam, melyek postánk történetét 1622—1642-ig a legfontosabb korszakok egyikévé avatják.

A magyar postának is kijutott a része azon küzdelemből, melyet a magyar hazafiak az alkotmány védelmében bár különböző utakon, de egy célra törekedve folytattak. A magyar posta is küzdött önállóságért s ki is vivta hogy a bécsi igazgatástól független külön magyar postánk legyen, legalább bizonyos időre.

E küzdelemnek hőse Bornemisza István, midőn pedig a viszonyok úgy alakultak, hogy az osztrák befolyás elvégre mégis felülkerekedett ő maga is áldozatul esett, s utánna lassankint a magyar posta önálló magyar jellege is foszladozni kezdett.

I.

A megelőző korszakban a Paar család játsza a főszerepet. Paar Péter 1543 táján nyerte el a pozsonyi postamesterséget s 1555-ben két lótartás helyett hármat kapott. Ez a hivatal firól fira öröklődött a Paar családban egészen 1613-ig.

A Paar család után 1619-ben¹⁾ Magni Károly bécsi udvari postamester nevével találkozunk, mint aki a magyar posták felett rendelkezik. Ebben az évben ugyanis a pozsonyi magyar arra kérte Lipót főherceget, hogy mivel a nádornak a felsőmagyarországi zavarok miatt legtöbbnyire Érsekujvártt kell tartózkodnia és szüksége volna biztos

¹⁾ Orsz. levéltár, III. sor. XVII. század. Lymbus. 15 csomó.

postákra¹⁾ kik közte, a Felség s a kamara között a levelezést közvetítsék, parancsolná meg Magninak, hogy azon postások közül, kik Kassa felé vannak elhelyezve, néhányat a megfelelő helyeken alkalmazzon.

Az is kitünik ebből, hogy ekkor külön pozsonyi postamester alig volt, de már 1621-ben azt látjuk, hogy e postamesterség betöltése tervezetik. Pázmány Péter primás is, május 21-én kelt levelében²⁾ valami Székely Andrást ajánl a kamarának, ki „kegyelmeteknél az pozsonyi kamara postaságát“ akarja elnyerni.

Az 1621. évi augusztus 3-iki királyi leirat szerint azonban³⁾ a pozsonyi postaprefektusság Stokmayer Péter bécsi postaprefektusnak adományoztatott. Maga Bornemisza is azt írja az ő hires „Replicá“-jában⁴⁾ „Egy Stokmayer nevű eretnek ember dirigálta az bécsi és pozsonyi postamesterségeket; hogy azon kiadhassunk, úgy transferálta ő Felsége az posták directióját az magyar kamarára“. A bécsi és pozsonyi posták prefecturája tehát közvetlenül Bornemisza előtt egy kézben volt egyesítve és a kettéválasztást valószínűleg megkönnyítette az, hogy Stokmayer nem volt katolikus, ami az akkor dühöngő eretnek-hajszában, a 30 éves háború idején, hivatalvesztésre elég ok volt.

II. Ferdinánd 1622. július 9-én Sopronban kelt kir. leiratával Stokmayert elmozdítván, Bornemisza Istvánt tette meg pozsonyi postaprefectusnak. E leirat azon a nevezetes soproni országgyűlésen kelt, melyen a magyar alkotmányos jogok a hozott törvényekben új biztosítékot nyertek és a bécsi befolyás kénytelen volt háttérbe szorulni.

Bornemisza kinevezése az 1622. évi 24. törvénycikknek köszönhető, mely az idegeneknek a hivatalból való elmozdításáról intézkedett. Az idézett leiratban maga a király így okolja meg Bornemisza kinevezését. Stokmayert — ugymond — mivel hivatalában soha sem volt jelen, s azt a szabályellenességet is elkövette, hogy a postamesterségeket önhatalmulag bérbe adta — elmozdítandónak találta. Ennek helyére azonban nem Skia Miklóst teszi, a kit a pozsonyi kamara javasol, mivel az nem magyar nemzetbeli; Ő fölsége pedig a jelen országgyűlésen a Karoknak és Rendeknek újból megtette az engedményt, hogy ilyen hivatalokra csupán született magyarokat kíván alkalmazni; ennél fogva Bornemisza Istvánt, a kit neki mint hű embert és katolikust ajánlottak,

1) Meg kell jegyezmem, hogy a „posta“ szó alatt a régi magyar nyelv nemcsak a hivatalt, hanem a személyt is értette, ki a postát vitte vagy kezelte. Egy nyugtán pl. ez áll: „Én Horváth Péter posta“.

2) Orsz. levéltár. Kamarai levelek 1620—1629. F. csomó.

3) U. o. Benigna Resolutio 1621. aug. 3. és 1622. szept. 17.

4) U. o. Kamarai levelek 1630—39. B. csomó. „Replicā contra collectas collaterales attestaciones contra Stephanum Bornemisza praefectum postarum Poseniensium. Anno 1634.“

miután a hadi postaprefectusságot is jól vezette, teszi meg pozsonyi prefectusnak.

És hogy a király a hozott törvényt maga is lelkiismeretesen végrehajtani iparkodott, azt az is bizonyítja, hogy Bornemisza'n kívül ugyan csak 1622-ben Andaházi Lőrinczet rózsashegyi, Roseman Jánost eperjesi és Soldner Jánost löcsei postamesterré nevezte ki, kik mind magyar honpolgárok voltak.

Bornemisza István ama jómódu magyar nemes családok egyikéből származott, kik a mohácsi vész után birtokukat elvesztvén, a királyi udvarnál kerestek s találtak menedéket. Őse,¹⁾ Bornemisza Tamás, kinek minden vagyonát (a mi I. Ferdinánd kiváltság-levele szerint „nem vala kevés“) elvették, magát és gyermekeit török rabságba hurcolták; ő azonban híven kitartván I. Ferdinánd mellett, vesztesége némi kárpótlásául, az 1555. jun. 1-én kelt adomány-levél szerint, évi 400 rhénes forint évdíjat kapott.

Maga Bornemisza István már kora ifjúságában mint katona részt vett a Básta György erdélyi hadjáratában, onnan visszatérve, Pozsonyban telepedett le, hol a Paar-családdal rokon gazdag Kamper családból nősült. Jólétnek örvendett tehát, de a Bethlen-féle 1619. évi hadjárat következtében vagyonának nagy részét elvesztette. Ekkor nyílt ugyanis először alkalma jelentékenyebb szolgálatokat tenni a királypártiak javára.

Ezeket s további élete folyását maga így adja elő: „Mihelyt Bethlen fejedelemnek megadta magát Pozsony városa és császár urunk ő Felsege Hamburgba és Marhekre presidiumot szállított, az két német kapitánynyal Pekkerrel és Hauptmann Stierrivel minémü titkos correspondentiát tartottam. Kezemenél most is vannak titkos levelei; és netalántán ha Hamburgban meg nem irtam volna Pekkertnek, oltalmazza magát, Bethlen megszállja Hamburgot, ahhoz képest készen várták az ellenséget.“²⁾

„Végtére kinyilatkozott valamennyi cselekedetem. Bethlen fejedelem meghadta volt, titkon kútban vessenek. Tudják most is némelyek Pozsonyban, mindazonáltal nem tettek egyéb bosszúságot rajtam, hanem maga bejárója és fő szolgálói Erős Mihály és Mikó Ferencz és egyebek éjjel Kecskés uram háza avagy kapuja alatt megfosztottak, ugyanynira, meztelen szaladtam el kezökből. Azután Bécsbe kellett szöknöm, itt (t. i. Pozsonyban) valamim volt, megkérték az fejedelemtől és oda lett. Ottfönn laktam Bécsben feleségestől mindaddig, mig ő Felsege Ujvár

¹⁾ Mindezekre főforrásunk a Benigna Resol. 1638. 26. jan. mellett Bornemisza István felségfolyamodványának mellékletei.

²⁾ Nyilván Bethlen első hadjárata 1619-ban. Hamburg = a mai Hainburg.

(Érsekujvár) alá küldött, hogy az *tábori postamesterség*¹⁾ gondját viseljem. Ugy viseltem magamat, mind Ausztriában, Morvában, hogy mikor elbúcsúztam, Feldt-Marschal herczeg Maximilian von Lichtenstein²⁾ és von Stadion uram recomendáltak Császár Urunknak ő Felségének és jámbor hiv szolgálatomért *contra informationem camerae Hungaricae et voluntatem Supremi Magistri Postarum Aulici* a császári udv. kamara a pozsonyi postamesterségre mások mellőzésével előléptetett.“

Magából a kinevezési rendeletből is kitetszik, hogy Bornemisza hivatala nem postamesterség, hanem „postaprefectusság“ volt. Egy 1623. jan. 12. kelt királyi leiratban pedig „magyarországi főpostamester“³⁾ nek nevezik (*Supremus per Hungariam postarum Magister*). Bornemisza tehát egészen jogosan nevezte magát postaprefectusnak, miután hivatali felelős is így nevezték.³⁾ Ezt megállapítani azért fontos, mert ellenfelei — a kiknek törekvésök, a magyar postáknak a bécsi udvari főpostamester alá rendelése volt — ezen czim viselése miatt utóbb vádat is emeltek ellene.

Mikor kezdték a pozsonyi postamestereket hivatalosan is postaprefectusoknak és magyarországi főpostamestereknek nevezni, arra nézve bajos határozott választ adni, mert a szokás még Bornemisza idejében

1) Az érsekujvári császári táborból 1621. június 29. Bornemisza István a pozsonyi kamarának. (Kam. levelek 1620—9. A. csomó) az ő tábori postamesterkedéséről a következőket írja: „Ide az ő Felsége táborába ejöttömben az minemü lovas legényeket fogadtunk Csallóközön által, minemü állapotban legyenek láttam őket, és hogy fogyatkozás ne essék miattok, ha ez a havok kiműlnék, tovább is megmaradjanak, kértem őket; de mivelhogy kettejének, ugymint Körmöndy Pálnak és Lengyel Balázsnak igen félő útjuk vagyon, különben nem szolgálnak, hanem öt forintot kérnek óra; ezek pedig mindenike két lóval szolgál, az utolsó postának négy mértföldig kell postáskodni, és az ballonok miatt felette félő útja van szegénnek, nagyot is kell kerülni, mert az postások miatt igen félelmes az általút. Ezeknek havok ma két hétre telik, hogy tovább is szolgáljanak, kérem fölötte igen kegyelmeteket, fizetéseket jó idején rendelje meg nekik, kettejének 4 forint jár óra, kettejének, kik két-két lóval szolgálnak öt forint óra stb.“ Ezen érsekujvári tábori postamesterség költségeit Bornemisza csak 1626-ban kapta meg, midőn az 1626. aug. 29-én a pozsonyi kamarához intézett kegyelmes kir. leirat elrendeli, hogy az Érsekujvár felé felállított tábori posták költségeinek még hátralékos 695 forintnyi része, Bornemiszának, a hadi és udvari hadi fizetőmester közvetítésével fiztessék ki, mivel neki a jelen hadjáratban ismét az ország nádorát, Eszterházi Miklóst kell kísérenie. Hogy e költség kifizetésére Bornemisza négy évig várhatott: abból az tűnik ki, hogy akkor már ismét jó módban lehetett, s máskülönb is előkelő állást foglalt el.

2) Kamarai levelek 1630—1639. B. csomag. Bornemisza egy német leveléből. Lichtenstein magyar főrend lett az 1608: XXVII. t.-cz. értelmében.

3) Replicájában írja: „Ő Felsége cum titulo prefecturae adta nekem kegyelmesen az tisztet, azután közel 20 éve, ő Felsége kegyelmes resolútióban mindenkor annak is titulált ő Felsége maga.“

is ingadozó volt. Annyi bizonyos, hogy az első, Paar Péter, magát haláláig egyszerűen „postamester“-nek írta, ámbár hivatalának hatáskörét tekintve, már ő is prefectus volt, sőt mivel az uralkodóval mindig közvetlenül érintkezett, osztrák vagy idegen hatóságnak alávetve nem volt, magyarországi főpostamesternek is bátran nevezhette volna magát. Ha tehát utódai e czimeket felvették, azzal csak a fennálló tényleges viszony kapta meg az őt megillető nevet. Különben Stokmayernak is hivatalosan szintén nem a „postamesterséget“, hanem a pozsonyi postaprefectusságot (Posonii postarum Prefecturam) adományozták.

Bornemisza erről és a Paar családnak a magyar posták irányában való viselkedéséről úgy nyilatkozott, hogy Paaréék a magyar postával nem sokat gondoltak, mert Magyarországon kevés a regália és az accidentia; s ha szükség esetén hozzájuk fordult, bosszús vagy semmi választ sem kapott tőlük.

A mi pedig azt illeti, hogy a főpostamester czimet viselte „nem én kezdtem, — ugymond — hanem valamennyi elődöm a pozsonyi postamesterségben élt vele, azért utódaimra is rá akarom hagyni . . . Ő Felsőge is ezen postát a többi postamesterektől való megkülönböztetés végett postaprefektusi és nem postamesteri czimmel adta nekem . . . én tehát azt nem elbizakodottságból vagy könnyelműségből teszem, hanem mivel az engem megillet“.

De ha a magyar postaintézmény már Paar Péter idejében is független volt, nyelvében és alkalmazottjaiban még sem volt magyar. Bornemisza alatt ez is megváltozik s a posta az ő vezetése alatt teljesen magyar jelleget ölt. Alkalmazottjai magyar emberek, kik hozzá mint főnökhöz mindig magyarul írt¹⁾ levélben fordulnak, s ő maga is feljebbvalóihoz tett jelentéseit legtöbbször magyarul írja. S ha ez nem is annyira a Bornemisza, mint inkább korának érdeme, mégis följegyzésre méltó, mert utána — kivéve közvetlen utódának Ekkernek működését — a magyar posta szinte a legujabb ideig német volt.

Miután Bornemisza mint pozsonyi postaprefektus és főpostamester Paaréék örökébe lépett, természetes hogy magát az ő jogaik örökösének tekintette. E tekintetben sem a nádor, sem más magyar hatóság részéről ellenkezésre nem talált, kik bizonyára örültek, hogy e fontos hivatalra olyan magyar embert sikerült nyerniök, a ki az uralkodónak is hűséges és kegyelt embere volt.

Bornemisza tehát minden törvényes tényezővel teljes összhangban kezdte meg hivatalos működését. Akadt is elég tennivalója. Thurzó

1) Lymbus. Paxy András és Abel Jakab szerdahelyi és ekesi postások, Oroszlán János bajmóczi, Gaffor Marco Antonio rudnói és Miticzky István veszteniczi postamesternek levelei Bornemisza Istvánhoz.

Szaniszló nádor 1622-ben¹⁾ a pozsonyi kamarához a postákról ezeket írta: „Kevés jobbitást veszünk eszünkben, jobbak is találkoznának a mostaniaknál, kik mikor ő Felsőge és az ország dolgában írott leveleket kellene hordozni, akkor az postalovakat kocsi eleiben fogják és feleségekkel Nagyszombatban sétálnak, az mint magunk is tudjuk és láttuk.“

A fegyelem teljesen meglazult. Az előbbi főnök Stockmaier, hivatalában soha jelen nem lévén azt egészen elhanyagolta.²⁾ Bornemisza az e fajta visszaéléseket erélyesen igyekezett megszüntetni, a mint „Replicá“-jában írja: „a hol mi vétket vettem eszemben, azt corrigáltam, volt is arra való hatalmam . . . . Hanem az szolga és jobbágy azt akarná, mindannyi urat választhatna magának, főképen ezek a posták, kiket gyakran büntettem és fenyegettem, hogy ugy nem szolgáltak, az mint kellett volna.“³⁾

A pozsonyi kamarához írott egyik levelében pedig jelenti, hogy:⁴⁾ „az pertoldi posta-verbalder is sine ratificatione et donatione Suae Majestativ van az tisztnben, maga nem is lakik tisztnben és az minemü régi jámbor vén posta viseli gondját, az fizetést, nem az veszi föl, az ki szolgál, hanem az kinek Hofman⁵⁾ uram adta az tisztet; *tartozom azzal is ex officio olyat oda rendelni, az ki maga gondját viseli tisztinek és maga eljár hivataljában*“.

De mig a hibát szigoruan büntette; alárendeltjeinek sorsa is szíven feküdt. A szegény postások pártolására szükség is volt, mert rendes és megállapított fizetésüket alig tudták megkapni s az akkori pénzszük világban mindig rendetlenül fizették őket. Így 1624-ben a bajmóczi postamester folyamodik a kamarához, hogy miután a részére a turóczy dikáz iránt tornál (adószedőnél) már egy felesztendeje kiutalványozott 50 forintját nem bírja megkapni, az neki legalább buzában kiadassék. Bornemisza, kinek a folyamodvány információ végett kiadatott, ezt írta rá:⁶⁾ „Én is könyörgök nagyságtoknak az supplicáns mellett, Bajmócz nem messze lévén Oroszlánhoz⁷⁾ méltóztassék neki buzát deputálni. Ha az officina rationaria adóssá teszi ezt a dicatort, perceptor uram megveheti rajta azt az 50 frtot, de az szegény postának módjánincsen, hogy az fizetésre erötethesse“.

Bornemisza közvetetlen hivatali feljebbvalója a pozsonyi kamara

1) Kamarai levelek 1620—1629. C) csomag.

2) Benigna Resolutio. 1622. Jul. 9.

3) Kamarai levelek 1630—1639. B) csomag.

4) Hoffmann György volt a szepesi kamara prefektusa.

5) Kamarai levelek. 1620—1629. A) csomag.

6) Kamarai levelek. 1620—1629. A) csomag.

7) Oroszlán = a trencsénmegyei Oroszlánkő vára és uradalma.

volt, a kinevezéséről szóló királyi leirat is rendeli, hogy „az ezen postához kiutalt pénzekről és harminczadokról a kamarának tegyen számadást, legyen attól való függése és azt ismerje el“. ¹⁾ Bornemisza eleinte szorosán ehhez is tartotta magát, viszont a pozsonyi kamara is postaugyekben információért ²⁾ mindig csak hozzá fordult.

Hatásköre a postákra kiterjedt Magyarország mindama részében, a hol akkor a Habsburg-ház uralkodott, tehát Pozsonytól egész Lőcséig, s midőn Bethlen Gábor halálával a felső megyék is visszakérültek, egész Eperjesig, sőt Szathmárig is.

Kívételt képeztek a dunántuli posták, melyek nem tartoztak szorosán a pozsonyi prefektura alá. Így például 1623. okt. 16. kelt leiratával II. Ferdinánd király, a győri és komáromi posták restaurálására 200 magyar forintot rendel báró Paar Kristóf János bécsi udv. főpostamester kezéhez kifizettetni.

A fizetések a posták részére részint közvetlenül készpénzben a pozsonyi postaprefektus, részint a harminczad hivatalok által, hol egyenesen az uralkodó, hol a pozsonyi kamara, hol a pozsonyi postaprefektus utalványára fizettettek ki. ³⁾ A pozsonyi postaprefektura javára a turdosini, szent-jánosi és később az ujhelyi harminczad jövedelme köttetett le. ⁴⁾ A baj csak az volt, hogy a harminczadoknak se volt mindig pénzük. Például a bajmóczi és rudnői postamestereknek folyamodására adott információjában azt jelenté Bornemisza hogy: „az turdosini harminczad jövedelméből szoktam volt nekik fizetni, de ugy értem, alig van ott is annyi proventus, hogy a harminczados és contra (azaz ellenőr) magok fizetéseket vehessék.“ ⁵⁾

A fiók-posták fizetése azonban máskép történt. Erre nézve Bornemisza „Replicá“-jában a következő felvilágosítást adja: „Ölejétől fogvást miulta postákat rendeltek ő Felsegek Magyarországbán és egyéb orszá-

¹⁾ Benigna Resolutio. 1624. Jul. 9.

²⁾ Kamarai levelek. 1620—1629. C) csomag. Az Érsekujvár felé fekvő posták folyamodnak a pozsonyi kamarához, hogy miután őket az esztergomi érsek, a nádor, Eszterházy az érsekujvári generális és többen privát leveleik szállítására is felhasználják, 2 lótartást kérnek. A folyamodvány kiadatott Bornemiszának információ végett ki a folyamodványra vezetett 1624. Jul. 12. kelt jelentésében a kérés teljesítését ajánlja.

³⁾ Kamarai levelek. 1630—1639. G) csomag:

„Anno 1630 ex Commissione Inclytae Camerae a Tricesimatore Trencsényiensi die 29. Apr. levavi fl. 32.“

„Anno 1630. ex commissione Generosi Domini Postarum Prefecti a Tricesimatore Thurdosin die ultima Junii levavi 38 fl. 40 d.“

Oroszlán bajmóczi postamester számadásából,

⁴⁾ Benigna Resolutio. 1626. Jul. 14.

⁵⁾ Kamarai levelek. 1630—1639. F) csomag.

gokban is, az filiálisok sajátok a postamestereknek, szabadok velek, ha magok szolgáljokat, lovakat tartják is az filiális helyekben. Az pozsonyi postamesterség alatt szolgáló köz-postamesterek, kik veredáriusoknak neveztetnek, magok szolgáljokat és lovaikat tartják az filiális helyeken, azok soha Pozsonban fizetésért nem jártak, sem járnak, hanem az uroktul várják fizetéseket. Egyedül én engedtem meg nevezett filiális postáimnak néha bizonyos okbul, mikor az fizetésünk ki nem telhetett, hogy ők is instáljanak közönségesen az fizetésért“. Maguk is „azt vallják, addig volt jó dolgok, nem voltak ily rongyosak, nem is tekergettek 2, 3, hétig Pozsonyban fizetésekért, mig az urok avagy postamesterek fizetett nekik, hanem miulta ex perceptoratu avagy egyéb deputatiókból fizetnek nekik, azulta nyomorodtak el. Kész vagyok számot vetni velek, kitudván az fél curirpénzt, az mint magok is tudják fele az uroké“. Ez volt tehát viszont a prefektus jövedelme a kisebb posták után.

II.

Az 1624. év nagy jelentőségű a magyar posta történetében. Ekkor történt ugyanis a szeptember 4-iki kir. leirat értelmében, hogy báró Paar Kristóf s általa a Paar család az osztrák tartományokra az örökös főpostamesterséget elnyerte, ki azután azt ezen adománylevele értelmében kezdettől fogva Magyarországra is ki akarta terjeszteni. Elkezdődött tehát az ostrom a magyar posta függetlensége ellen.

Csakugyan három nappal ezen adomány után a király ebben az értelemben leir a pozsonyi kamarához¹⁾. Tudatja, hogy az örökös tartományok és egyéb országok főpostamesterévé báró Paar Kristóf Jánost, kir. kamarást nevezte ki, minek következtében tehát valamennyi országban a postának gondját ő viseli és minden változtatásnak az ő rendelkezése szerint kell történnie. „Mégis — ugymond — azt halljuk, hogy a pozsonyi posta kezelője (provisor) Bornemisza István a posták összes igazgatását egész Magyarországonban vakmerően magának akarja tulajdonítani azt híven hogy ő senkitől, csakis a magyar kamarától függ, holott a kamara arra nem is illetékes, s egyéb hatásköre nincs, mint a kamara jövedelmeiből e postakezelő részére fizetéseket teljesíteni, ki azonban hivatalára nézve a főpostamesternek, a király által ráruházott hatalomnál fogva van alávetve.“

„Ennél fogva — így folytatja a király — kegyelmesen rendeljük és szorosán parancsoljuk, hogy Bornemisztát illetőleg (kivéve egyedül a fizetését, a mi a ti dolgotok marad), a mi hivatalos teendőit illeti, abba magatokat ne avassátok, vele ne rendelkezetek, sőt a posták

¹⁾ Benigna Resolutio. 1624. 7. sept.

egész ellátását és igazgatását nevezett főpostamesterünknek szabadon és minden akadály nélkül gyakorolni engedjétek. Bornemisza fizetésénél pedig arra ügyeljétek, hogy neki addig semmiféle pénz ki ne fizetessék, míg arra a főpostamestertől írásbeli rendeletet nem kaptatok¹⁾.

E leirat határozottság tekintetében valóban nem hagy semmi kívánni valót. Úgy látszik, a kik fogalmazták, maguk is érezték, hogy ebbeli szándékuk keresztülvitele Magyarországon egykönnyen nem fog menni, s talán a határozott fellépéssel akartak imponálni. De bizony az nem használt. Bornemisza még sem lett alárendeltje a bécsi főpostamesternek, a pénzek azután sem a Paar, hanem Bornemisza kezén mentek keresztül, legfeljebb ha megboszantották, Bornemisza ezen kir. leiratra hivatkozva, felmondotta a pozsonyi kamarától való függését. „Az fizetésen kívül semminemű jurisdictiója sem dispositiója nincs az magyar kamarának“, — mondja „Replicá“-jában, de hozzá teszi — „azt sem mondtam volna netalántán, ha néha extra officium nem háborgattattam volna és perceptor uramék magok hasznokért nem molesztáltak volna, kik contra conscientiam egynehány esztendő alatt nem kevés, nemcsak száz, de ezer forint káromra is voltak, kik isténtelenül fizetnek“.

Viszont ami a Paar családnak a magyar főpostamesterségre formált jogigényeit illeti, arról Bornemisza mint „Replicá“-jában írja ilyen véleményben volt: „Von Paar uram azt akarja és pretendálja privilégiumja szerint, hogy sine prescitu Suae Majestatis, pro libitu, proprio autoritate legyen libera dispositiója sicuti in aliis Suae Majestatis haereditariis regnis et provinciis¹⁾ az soha nem volt Magyarországbán és ezután is palatinus uram ő nagysága azt meg nem engedi von Paar uramnak. Azt is kívánja von Paar uram, az posták fizetése egész Magyarországbán ő nagysága által legyen, az is soha nem volt, nem is lehet“.

A Paar család ezen igényeinek érvényesítése közjogunkba ütközött, s mint ilyenek, első sorban az alkotmány öre: a nádor (1624-ig Thurzó Szaniszló, 1625-től Eszterházy Miklós) állta útját. Különös is lett volna midőn a soproni országgyűlés azt rendelte, hogy külföldiek hivatalt nem viselhetnek, ugyanakkor egy idegen, osztrák hatóságnak megengedni, hogy az a magyar posták felett Bécsből rendelkezék. Eszterházy Miklós nádor, kinek hazafias gondolkozásmódja a történelemből eléggé ismeretes, a pozsonyi kamarához intézett egyik levelében²⁾ e merénylet

1) „Hogy Ő Felsege előleges tudta nélkül kénye-kedve szerint saját tekintélyénél fogva legyen szabad rendelkezése, mint Ő Felsege többi örökös országai és tartományaiiban“ — ez a feudum liberum, az örökös postahűbérjog!

2) Kamarai levelek. 1640—1649. D) csomag.

ellen a leghatározottabban tiltakozott: „Elvettem az kegyelmek levelét, — úgymond — melyet megvallom, hogy csudálkozva olvastam, hogy ő kegyelmek az Aulica Camara akarja a magyarországi privilégiumokat forgatni s discutiálni, holott én azt hiszem, hogy ehhez ő kegyelmeknek ideje nincsen, s nem is tudom ha értik-e törvényes dolgainkat s egyéb-iránt is mást tartanak az iránt is az nemes ország constitutiói“.

Igy vélekedett a nádor és vele együtt az ország. Bornemiszának és az ő magyar postásainak nem kellett tehát valami nagy biztatás arra, hogy az idegen és törvénytelen befolyásnak ellentállva, az ez irányban megjelent rendeletet „böcsülettel“ félretegyék.

Az első támadás tehát a magyarországi posták önállósága ellen meghiusult s maga az uralkodó is — bizonyára a mértékadó tényezők részéről nyert felvilágosítás után — a pozsonyi kamarához intézett 1625 márczius 4-iki rendeletében kijelentette, hogy: „kegyelmesen megemlékezve arról, hogy a soproni országgyűlés alkalmával kibocsátott leiratunk értelmében elrendeltük, hogy a pozsonyi postaprefektus nem más, csakis ezen kamara által intalláltassék és csakis ettől legyen függése . . . . . kegyelmesen akarjuk, hogy ezentul az összes postai ügyek Magyarországonkban tekintet nélkül arra a leiratra, melyről írjátok, hogy udvarunk rendelete gyanánt érkezett hozzátok, a régi állapotban maradjanak és egyedül a mi magyar kamaránknak legyenek alávetve“.

Bármennyire nekirontott tehát a Paar család jogát érvényre juttatni akaró előbbi kir. leirat Bornemiszának, azért még sem lett kegyvesztett, sőt az uralkodó bizalmát oly mértékben bírta, hogy — mint a történelemből is tudjuk — a király két ízben küldte őt követségbe az erdélyi fejedelemhez. Ez mindjárt a következő 1625. évben történt, először szeptember 12-én, másodizben december elsején. Ezen utakra különben 210 forintot előleget,¹⁾ vett fel Hofman Györgytől a szepesi kamara prefektusától, felszámitott 317 forint költséget, a mely részére ki is utalványoztatott,²⁾ de még 1629-ben sem volt kifizetve.³⁾

De a Paar család ezek után sem szűnt meg azon dolgozni, hogy igényeit Magyarországon is érvényesítse, egyelőre azonban semmi eredménnyel.

1) Benigna Resolutio 4. Mart. 1625. „Postquam perbenigne recordamur, quatenus vigore resolutionis nostrae sub diaeta Soproniensis nuperis anni emanatae vobis clementer injunximus, ut Prefectus Postarum Posoni. non aliunde quam a Camera isthac installatur et dependentiam suam habeat . . . . . clementer volumus, ut in posterum universa res postaria Regni Hungariae, — non obstante resolutione illa, quam vos ex nostra expeditione Aulica emanasse scribitis. — in pristino statu permaneat et a sola nostra camera Hungarica dependeat“.

2) Kamarai levelek. 1620—1629. F) csomó. Hoffmann Gy. levele 1625. Szept. 29-ről.

3) Ben. Res. 1626. 16. Martii.

A kinevezéseknél Paarék befolyását Bornemisza azzal játszotta ki, hogy a postamestereket egyenesen az uralkodónak terjesztette fel kinevezésre, és a mikor egyizben panaszt emeltek ellene, hogy több postamesterséget önhatalmulag töltött volna be, bátrán mondhatta, hogy „az nem általa, hanem ő Felsége legkegyelmesebb resolútiói és írásbeli decretuma által történt.“¹⁾ Később pedig Ferenczffy udvari titkárhoz írott levelében már mint valami egészen különös dolgot említi, hogy Paar János, „in Regno Hungariae oly authoritással akar élni, mint Ausztriában“²⁾

Maga az uralkodó is a magyar postaügyekben nem Paarhoz, hanem Bornemiszához fordult ezután is. Egy 1625. márcz. 4-én kelt királyi leirat például rendeli, hogy ahová a Bethlen Gáborral való béketárgyalások végett kiküldött bizottságok utaznak, oda „a pozsonyi postaprefektus postákat állítson fel s az azoknak fentartására szükséges költség megadassék, hogy a leveleknek ő Felségétől és ő Felségéhez való hordozásában késedelem ne történjék.“³⁾

De hogy a magyarországi postákat legfelsőbb helyen sem tekintették az osztrák postákhoz tartozóknak, annak legfényesebb bizonyítéka a II. Ferdinánd király által 1626 július 20-án *kizárólag Magyarországra kibocsátott postapátens*.

Ez a legelső magyar postapátens. Kiváló fontossággal bír, tehát nemcsak e korra, de általában Magyarország postatörténetére nézve. E tudatban annak felkutatása végett a m. kir. kereskedelmi miniszterium utján a cs. és kir. közös pénzügyminiszteriumhoz folyamodtam, hogy azt, az annak kezelése alatt álló volt udvari kamarai levéltárban nyomoztassa ki. Fáradozásainkat siker nem koronázta, mert a beérkezett hivatalos értesítés szerint e nevezetes okirat sem a volt udvari kamarai, sem az általuk önkényt megkeresett bécsi cs. kir. udvari és állami levéltárban, sem az osztrák postamuzeumban nem volt feltalálható. Annál nagyobb volt tehát örömöm, midőn a magyar országos levéltárban annak egy — ha nem is teljes — példányát megtalálnom sikerült;⁴⁾ mert e csonka példány ezek szerint eddig unikum volna.

1) Lymbus III. sorozat. XVII. század. 15 csomó. „Die Einlegung und Disposition der Posten ist nicht durch mich, sondern wie obgedacht durch Ihr Majest. allergnädigste Resolution und schriftliche Decrete beschehen.“ Bornemisza levele. 1624. Okt. 15. Kamarai levelek 1620—1629. C) csomag.

2) Kancelláriai osztály. Litterae privatorum Nr. 224. 1634. május 1.

3) Benigna Resolutio 1625. 4 Martii.

4) Történelmi emlékek. Pénzügy nemzetgazdászati 1620—1640. Act. Publ. fasc. 48. Nro. 52.

A pátens nyomtatvány, háromrét van hajtva és belőle a harmadik végső rész leszakadt és elveszett, úgy hogy most minden egyes sornak a vége hiányzik. Ennek daczára tartalmának legfontosabb része a két-harmadrészből is kivehető és a következőket foglalja magában:

A bevezető rendes királyi üdvözet után — mely minden pátensnél körülbelül ugyanaz — ilyen értelemben folytatja, megjegyezvén, hogy a zárjelbe tett szavak csak a magunk föltevése.

„Miután az előző időkben előfordult különféle zavargások miatt, Magyarországon csaknem minden dologban különféle bajok és helytelenségek kaptak lábra, a posták is a mi és országunknak nyilvánvaló kárára szétszóródtak és csaknem megsemmisültek. Postaprofektusainkat, postamestereinket és közpostáinkat, vagy azok embereit lakásukban, mind a szabadban megtámadták s megkárosították, lovaikat akarattjuk ellenére minden fizetés nélkül elvitték s azokat a postautakon kívül lovaglásra használták, a postakocsisokkal önkényüleg bántak el stb.“

„Hogy tehát országunkban végre erre nézve is bizonyos rendtartás állapíttassék meg és az ennekutána állandó maradjon: az itt következő, Magyarországon, s annak felső, Erdély felé fekvő részeiben követendő postarendtartást rendeljük el s azt minden rangu, rendü s nemzetiségü alattvalónk által szorosán megtartatni kívánjuk és parancsoljuk.“

„*Először*: A postamester (posta-alkalmatosságot) senkinek se adjon, a ki vagy királyi udvarunktól, vagy azon hely főkapitányától, a hol az a posta van, melyre felszállani akar, utlevelet nem tud felmutatni.“

„*Másodszor*: Hogy mindenki bármily rendü és rangu legyen is, aki a mi közpostásainkat elfogná és a maga dolgaiban a posta rendes utjáról eltértené, vagy egyébként a maga tetszésére használná, az illető helyhatóság által e szolgálmányok megfizetésére szoríttassék.“

„*Harmadszor*: Hogy mindennemü hatóság, a mely a postákkal érintkezik, azoknak megsértői, háborgatói és károsítói ellen, az illető posta megkeresésére, minden igyekezettel és oltalommal segítségére lenni, azt megvédeni és oltalmazni tartozzék.“

„*Negyedszer*: Mindenki, mielőtt a lóra felszállna, a rendes és szokásos postadijat, azaz minden ló vagy személy után egy félkoronást (dimidium Coronatum) és az újabb statusban 1 (forintot?) vagy 80 magyar denárt lefizetni tartozzék. A lovaglásnál pedig, a postáknál régtől divó szokásokhoz tartsa magát, hogy (a ló) a nagy gyorsaság miatt ki ne düljön. Ha pedig ez megtörténnék, köteles legyen, bárki legyen is, a ló árát a postának megfizetni.“

„*Ötödször*: Egy postamester se legyen köteles több, mint 40 vagy 50 font sulyu terhet vinni, vagy fuvarozni. Ha pedig a postakocsis, hogy magának borraivalót (ad asportandum) szerezzon (több terhet

elfogadna), akkor az, a ki ilyet elkövetni merészel, nemcsak a sulyért járó díjat tüstént lefizetni tartozzék, hanem a visszaélésért is kérdőre vonandó.“

„*Hatodszor*: Hogy minden ur vagy nemes, ugyszintén minden város, vár vagy falu, a hol Magyarországunkban posta volt vagy van felállítva és ezen (postákhoz) valamely házak tartoztak, melyek az elmúlt mozgalmas és zavaros időkben tőlök elvételtek vagy elidegenítettek volna, azokat minden tartozékaival együtt, a törvények s azonkívül is kibocsátott királyi leirataink értelmében visszaadni és helyreállítani tartozik.“

„*Végül hetedszer*: Egy posta se legyen köteles, a mi kedvelt hivünk, a főpostamester, vagy annak rendeletére, a neki alárendelt pozsonyi postamester czédulája nélkül bárkinek is lovat rendelni vagy stafétát küldeni. Azoknak szállásairól a régi mód és rend szerint, a mint az még néhai megdicsőült Ferdinánd császár és király, a mi boldog emlékezetű legkedvesebb ösünk által meg volt állapítva, mind a városokban, mind a falvakon büntetés terhe alatt gondoskodva legyen. Azonkívül az élelmezésre és a lovak eltartására szükséges dolgok mindenkor illő és méltányos árért kaphatók legyenek“ stb.

Ez volna e postapátens lényeges tartalma. Végre lett-e hajtva ezen postapátens egészen-e vagy részben? Arra való hivatkozás az egész általam feldolgozott anyagban nem fordul elő. Csupán egyszer Ekker Lukács, Bornemisza utóda kívánczik egy ily tartalmu pátens után, a miből az látszanék, hogy ő annak létezéséről nem tudott,¹⁾ de természetesebb a föltevés, hogy inkább e régít elavultnak tartván, jobbat kívánt. A magyar törvényhozás, tudjuk, hogy a postával akkor nem foglalkozott, postatörvényt nem hoztak, mert azt felségjognak tekintették és más dolgokkal lévén elfoglalva, a postát elég jónak tartották úgy is, a mint volt. Annyi bizonyos, hogy miután ezen pátens a posták védelmére hathatós intézkedéseket tartalmaz, annak az érdekelt hatóságok mindenütt érvényt szerezni igyekeztek.

Látszik a pátensből, hogy a postáskodás akkor sem volt valami kényelmes és kellemes foglalkozás nemcsak háboruban, de békében sem. A posták minduntalan erőszakot szenvedtek, panaszuk pedig nem mindig talált orvoslásra. Ez már helyzetükből folyt, mert a posta akkor, mint az egyetlen közlekedési közintézmény birt leginkább fontossággal s lóháton való személyszállítással, fuvarozással foglalkozott. Maguknak a leveleknek szállítása a postai óralevelek, vagy mint Bornemisza nevezi: „postaczédulák“ kíséretében történt. Van az országos levéltár-

¹⁾ Kamarai levelek 1630—1639. E) csomó.

ban 1626. és 1627-ből három ilyen óralevél¹⁾ Eperjesről Pozsonyba továbbított levelezésekről németül kiállítva.

Ezekből látszik, hogy a posta éjjel-nappal és elég gyorsan — lóháton — közlekedett; az egyirányba szóló leveleket már akkor egy csomóba kötötték és mint csomagokat továbbították, mint az ma is a levélkötegekkel történik.

A lóért fizetendő díj a pátensben meg van határozva, a levelek vagy csomagok díjazásáról azonban szó sincs benne, mert akkor még egyáltalán nem is volt szokásban. A lónak használatáért befolyó díjak sem az államnak jártak, hanem a postamesterek jövedelmét képezték. Így aztán, ha hivataloskodásuk kockázott volt is, a hivatal szépen jövedelmezhetett és a postamesterség keresett állás volt.

1) Nem lesz érdektelen ezen óralevek tartalmáról és alakjáról is bővebben megemlékezni. Nyomtatványról még szó sincs, írott az egész. Egy félv papíron az egyik oldalon pusztán ilyen czim áll: Posonium.

Cito ius.

Cito ius.

Cito ius.

Cito issimo.

Posonium.

Belül az indító postamester (ez esetben az eperjesi) írja: mikor, hány csomaggal küldte el a postát, melyet mindenkinek oltalmába ajánl. Az egyik pl. indult 1626. aug. 20-án este 8 órakor, Lőcsére ért és onnan mindjárt továbbított aug. 21-én déli 12 órakor (a mint a löcsei posta írja: laut postzettel richtig), ugyanannyi csomaggal (értsd levélcsoomag), mint a mennyit hozott, Rózsahegyre ért és tovább küldetett 22-én d. e. 11 órakor; ugyanaz nap este ért Turóc-Zsámbokrétára és mindjárt továbbított 2 csomaggal Pozsony, egygyel Galgócz és egygyel Gerencsér részére. 24-én ért Vágújhelyre; több feljegyzés rajta nincsen.

Egy másik szintén Eperjesről Pozsonyba indult 1626. aug. 25-én 8 órakor d. e. csatolva: egy csomag Pozsony, egy csomag Bajmócz részére, egy csomag „an die Frau Forgáchin gen Tápolcsán“. Lőcsére ért 26-án 8 órakor reggel; innen hozzácsatoltak egy csomagot Pozsony részére; ezt azonban a másik pozsonyihoz köthették, mert Rózsahegy ezt írja: Vettem és tovább küldtem 27-én 8 órakor reggel 1 csomag Pozsony, egy csomag Bajmócz felé (tehát a harmadikat már másfelé indította). Bajmóczra ért 27-én éjfélkor, itt hozzáadtak 4 csomagot Pozsony részére. A Pozsonyba való megérkezés egyiken sincs jelezve.

(Folytatása következik.)